

Kíss Ernő.

Lázár Vilmos.

A kivégzés.

A szürkület lassan oszladozni kezdett, mi közben sűrű köd ereszkedett a tájra. A várban élénk mozgalom keletkezett, csapatok jöttek, sorakoztak s az őszi szélben tompán hangzottak a segédtiszték parancsszavai.

A kivonult csapatok közül három zászlóalj a vesztő helyre, egy tizenkét fontos üteg pedig, egy lovas század fedezete mellett, az új aradi utra rendeltetett.

A Wocher-ezred egy zászlóalja, Tichy őrnagy vezérlete alatt, a főörháznégyszög éjszakai kapúja előtt állott fel, mely után az őrnagy szemlét tartott a díszbe öltözött csapatok fölött.

Félhat óra felé Uthyka főporkoláb két alfoglár kíséretében megjelent Kíss Ernő, Schweidel, Dessewffy és Lázár tábornokok börtöneiben és kivezette őket a főörháznégyszög kapúja elé.

A szerencsétlen tábornokok, mikor egymást megpillantották, hevesen kezet szoritottak, de a nagy meghatottságtól egyik sem szólt egy szót sem.

Mélyen megindultan nézték egymást, bucsúzóul végig hordozták szemeiket az őszi tájon, búcsúztak örökre.

A dobok megperdültek, a zászlóalj hirtelen ketté vált és a csapatok közrefogták a tábornokokat, a kik fekete magyar ruhában, kezükön hófehér keztyűvel mentek utolsó utjokra. Kiss Ernőt Marchot várkaplán és Lázárt Vinkler minorita-atyja vezette karján... oldalukon pedig nyolcz-nyolcz szuronyos katona haladt.

Utközben a halálra ítélt hősök alig szóltak a lelkészekhez, elmerültek utolsó gondolataikba.

A szomorú menet a vár éjszakeleti 6. számú kapuja felé tartott, melyen kiérve a legközelebbi száneczba, jobbra bekanyarodott, a hol megállt.

A tábornokok oldalán levő nyolcz-nyolcz katona vezényszóra hirtelen elvált a halálra ítélt tábornokok mellől és a kivégzendőkkel szemben felállított zászlóaljhoz csatlakozott.

A tábornokok térdre ereszkedtek és a lelkészekkel elvégezték utolsó imáikat. Ezután előlépett Zinner hadbíró és szilárd hangon felolvasa a halálos ítéletet. A tábornokok a legnagyobb elkeseredéssel hallgatták a jogtalan ítéletet, melynek indokolásánál több ízben fejüket rázták.

Kiss Ernő melegen elbucszott Marchot várkaplántól, majd mélyen felsóhajtott:

— Szegény hazám! Vége mindennek! Isten büntesse meg hohérainkat!

Lázár megcsókolta Vinkler atyát és így szólt:

— Kedves tisztelendő úr! Ha netalán ezek az emberek rosszul lőnének, ne engedjen kinlódnom, kérje meg a vezénylő tisztet, hogy ismételtesse a lövést.

Ekkor hirtelen felhangzott a vezényszó, a lelkészek visszavonultak a csapatok mögé és a porkoláb tizenöt lépésnyire a zászlóaljtok, öt-öt lépés távolban felállította a tábornokokat.

A hősök levetették kabátjaikat és mellényeiket s fél-térdre ereszkedtek.

Egyik sem akarta bekötni szemeit, de a vezénylő tiszt csak Kiss Ernőnek engedte meg, hogy szemébe nézhessen a halálnak.

Lázár összetett kezeit az ég felé emelve sóhajtott:
— Istenem! nőm és három gyermekem!

Ekkor hirtelen kilép a sorból tizenkét katona, három-három alig pár lépésnyire megáll a tábornokok előtt, a parancsnok kardja int, a fegyverek eldőrdülnek és három hős holtan a földre borul. Kiss Ernő mozdulatlanul térdel, a golyó csak vállát furta át.

A tiszt parancsára odarohan egy gránátos, közvetlen közelről a haldokló fülébe süti fegyverét és a rettenthetetlen hős szétroncsolt fővel holtan arczra borul...

A katonaság újra sorakozott s örök hátrahagyásával eltávozott a várba. A lelkészek letérdeltek a holtak mellé s könnyezve imádkoztak.

„Magyar Állam“ 229. sz. péntek, október 6.

Kisázsia ébredése.

— Egy utazó feljegyzései. —

I.

mióta a német pénzzel épített és üzemben tartott anatóliai vasút anyagilag is sikeres vállalatnak bizonyult s újabb — francia és angol — tőkék segítségével folytatni készülnek a vasúthálózatot a Tigrishez és Eufrathoz, a mondák által környékezett Bagdad s a perzsa-tengeröbölnek napsugaras partjai felé: mind szélesebb és szélesebb körök érdeklődésének tárgyai a kisázsiai tartományok, Örményország és Mesopotamia.

Az utóbbi egykoron az emberiség bölcsőinek egyike, kiszáradva, sziklakkal borítva, kopár némaságban terül ma el. Csak egy-két vár és a folyampartok szegélyzete tanúskodik arról, hogy nem valának történeti álom azok a viszonyok, melyekre a Ninusról és Semiramisról egész Nabukadnezárig és Nagy-Sándorig fenmaradt elbeszélések alapítva vannak. Az Eufrat és Tigris vizei alsó folyásuk-

ban ma meztelen kőszirtek közt robognak, míg a kiszáradt öntözési csatornák termékeny mezőkről beszélnek nekünk, gyönyörű kertekről és virágzó városokról abban az időben, a midőn még csak első csiráit hajtotta a görög kultúra, a többi Európa pedig a barbárságnak álmában szendergett. S míg felső és közép Mesopotámiának jóformán semmi vize sincs, a legalsó részének nagyon is bőven kijutott. Az Eufrat és Tigris és közös betorkolási folyásuk, a Satt-el-Arab elposványosították legnagyobb részét a partvidéknek a tengeröbölíig.

Kiszásziának a kultúra egykori magaslatáról való bukása még sem volt ilyen nagy. Az emberi fejlettség nem is ért ott el oly magas fokot s nemis volt oly régi, mint Babylon tájain. Ámde az ottani állapotok is a szunnyadásnak a benyomását teszik a szemlélőre. A hajdankor századaiban Kiszásziának jelentékeny része fontos szerepet játszott. Nemcsak a fákból és öblökben gazdag nyugati partvidék, a melyet gazdag koszorúval vontak be a görög városok, hanem a belső vidékek is. Ebben az országban laktak később a perzsa szatrapák, a kiknek kegyeért atheniek és lakedämoniak versenyeztek. Pontusi Mithridates, a kinek karja Kiszásziának északi része fölött uralkodott s a kinek hatalma a Feketetenger egész keleti oldalán a Krimig terjedt, három háborúban szállt síkra Kelet uralma fölött a rómaiakkal, míg a veje, örményországi Tigranes a felső Eufrat és Tigris területét nagy királysággá egyesítette. Még a keletrómai császárság későbbi századaiban is Kiszászia volt a byzanci birodalom magva s a hagyomány és a bánatos romok viruló városairól beszélnek ama kornak: Nikeáról, Nikomediáról, Ikonionról, Ankyráról, Laodikeáról. A seldsuk és török sultánok is fejlett cultur-területet találtak itt, a melyről hódító támadásokat intézhettek Európa ellen.

Azóta mély álmok borult a Tigris forrásai és az ágai között elnyúló területekre. A hova a török beteszi a lábát, ott vége a kulturának. Az Islam romboló kormányzati rendszerét meg lehet ismerni a gyümölcsseiről. A hivatalnokok mindent kiszípolozó gazdálkodása, a hívők büntetlen rablásai, a keresztény lakósságnak minden jóg nél-

kül való állapota, a nőnek elhibázott helyzete, a mozlimék fatalisztikus hajlamai, — mindez áthidalhatlan akadályokat gördít a haladásnak, a gazdasági fejlődésnek útjába.

Nem tagadható, hogy egyben és másban javultak egy idő óta a viszonyok. Ám ha nagyobb nyomatékkal és több komolysággal hajtanák is végre a reformokat, mint a hogy tényleg történik, még akkor is vajmi nehéz lenne egy fél évezred mulasztásait csak némileg is jóvá tenni. Csakis a vasút lehet hivatva ismét életre kelteni ezt az óriási területet, Kisáziát, a mely Örményországgal és Kurdistannal egyetemben — Mesopotamia és Syria nélkül — négyszer olyan nagy mint Magyarország.

Nem lenne igazságos dolog, minden hibát és bűnt a törökök nyakába varrni. A viszonyok már ő előttük is az elvénuülés képét mutatták. A byzantiak kormányzata sem volt sokkal különb. Az ország kulturája érdekében nem történt semmi, az igazságszolgáltatás és vagyonbiztosság már akkor is teljesen el volt hanyagolva. A kereszténység gyorsabban és nagyobb mértékben megcsontosodott ezen a területen, mint egyébütt.

Különösen sokat vétkeztek az egymást követő századok egész során át az országot borító erdőségek elpusztítása által. Voltak ugyan már a legrégebbi multban is kopár és merőben terméketlen területek, mint pl. Lykaonia a Taurus-hegységnek északi lejtőjén. De az ország legnagyobb részén erdőborította hegyek vonultak át. Ezeket pedig irgalom és belátás nélkül letarolták s ezzel megfosztották az utakat és sziklákat ama gyökérhálózattól, mely a termőföldet szilárdul összetartotta s eső idején mint a szivacs felszívta a nedvességet, mely aztán szárazság idején is lassanként leszivárgott az alantabb fekvésű rétekre és mezőkre. S a mit az emberek fejszéje megkimélt, azt is elpusztította a kecskéknek a foga.

Meztelen sziklák láthatók most ott, a hol egykoron hasznos erdők voltak. Terjedelmes hegyi vidékek mindenkoron kopárakká, terméketlenné lettek s a mélyebben levő területek is elvesztették az áldást hozó szivárgó vizet. A mi a felhőkből aláhull, néhány óra alatt a pata-

kok és folyók medrében fut össze s a földművelőnek szeme láttára minden haszon nélkül elvonul.

Az erdők elpusztítása Kisázsiában (valamint Görögországban, Dalmatiában és északi Afrikában is) már egy évezreddel a török foglalások előtt kezdetét vette. Az ő bűnük nem nagyobb mint a megelőző hódítoké. Igaz, hogy nem is tettek semmit arra, hogy a folyton terjedő pusztulásnak útját állják. Még most is alig történik valami az újabb erdősítések érdekében legalább ott, a hol még némi megművelhető föld borítja a sziklákat. A középtengerparti vidékek tulajdonképeni szarvasmarhái, a kecskenyáják lehetlenné teszik a fiatalabb fa hajtásoknak fentartását.

A balsors egyébként is sok szerencsétlenséget zudított ezekre a vidékekre. A világforgalomnak útjai már hosszabb idő óta elterelődtek Kisázsiától. Hajdan karavánutak Perzsia, Baktria és India közt egyfelől s Thráczia és a görög világ között másfelől Kisázsián vonultak át, ámbár a főnicziaiak hajójárait akkor is versenyre keltek a szárazföldi kereskedelmi úttal. Később a tengeri rablók a szárazföldi vonalokra szorították a forgalmat; midőn azonban Pompejus megtisztította a tengereket a kalózoktól, ismét az olcsóbb vízi útát keresték fel az árúczikkék s ezen helyzetten mitsem változtatott sem a saraczeneknek, sem pedig a velenczéseknek és genuaiaknak a tengeri uralma. A syriai partok és a perzsa tengerből közötti — egykoron nélkülözhetetlen — karavánutak is elpusztultak akkor, a midőn az Indiába vezető tengeri útnak a feltalálása után Délafrikának a megkerülésével jutottak Európába Indiának kincsei.

Mind mélyebb és mélyebb álom borult ekként Kisázsiára és Mesopotámiára. S a török uralom hanyatlása is csak további romlására szolgált ezeknek a vidékeknek. Minél inkább fokozódtak a török állam pénztára irányában támasztott igények, annál nehezebbé lett azoknak a kielégítése s annál könyörtelenebbül harácsolták meg a lakóságot. A jobbmódútól annyit vettek el, hogy a legszükségesebbre is alig maradt. Minden egyéb gyümölcse a munkájának az adóbehajtók prédájává lett. Nem csoda,

hogy ekként még nyomasztóbb helyzetbe jutott a gazdasági tespedésre egyébként is hajlandó lakosság.

Ezek az előzmények könnyen megérthetővé teszik Kisásziának jelenlegi helyzetét. Nem csodálhatjuk ily körülmények között, hogy ezen óriási területen alig tizenegy millió ember lakik s a népesség sűrűsége alig egy ötöd-része a Magyarországnak. Természetesen felette nagyok Kisásziában is a fokozatok. A lykaoni sivatag — körülbelül akkora terület, mint az erdélyi részek — jóformán egészen lakatlan s gyér a lakossága a Taurusnak s az örmény és mysiai fennsíknak is. Ellenben a nyugati határvidékeket s az északiak egy részét még manapság is meglehetősen sűrű népesség lakja.

Egészben véve s a pusztulásnak fennebb kifejtettük nagy okai daczára még mindig vannak Kisásziában egyes vidékek, a melyeknek meglehetősen virágzás jutott osztályrészül. S különösen az a rohamos változás, mely az anatóliai vasútak megnyitását követte, örvendetes bizonyosságát nyújtja az ország kultur-képességének. Az ellentétek egyébként itt is szembeszökőek. Az örmény fensíkon igen hosszúra nyulik a tél; hónapokon át vastag hórétegek borítják a földet; a fás növények ritkák, ámbár a lakosság nem olyan népes, hogy az erdők pusztítása útján kellene magát tüzelőszerezellel ellátnia. Útunkban az Araxestől Alexandropolig nagy ritkán akadnak meg szemünk [egy-egy facsoporton; csakis Alexandropol város közelében látunk nagyobb számú nyárfát, a melyeknek azonban ebben az 1500 meternyi magasságban még május közepe táján sincs zöld lombjuk. Az örmény falvak határán aránylag sok föld van művelés alatt. Vad tekintetű pásztorok hosszú kampós bottal s fejükön barna báránybőr-kucsmával legeltetik a nagy ürünyájukat s iszapos patakokban egy-egy fiatal embernek a felügyelete alatt nagy kényelemmel heverész a bivalyoknak egész tömege.

Jóval kedvezőbbek a viszonyok Kisásziának nyugati partvidékein.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

M. A.

Az örmény rítus.

Aszentszék a kath. anyaszentegyházban a latin mellett a görög, szyr-kald, a kopt, az ethiop, az örmény, az ó-szláv és legutóbb a XVII. századbéli oláh nyelvet approbálta oltárnyelvül.

A florenczi zsinat az illető népeknek az áttéréskor használt nemzeti nyelvét elfogadván, a római kuria a klaszszikus ó-örmény nyelvet az 1672-ben Erdélybe költözött előbb schizmátikus, majd uniált örménység liturgiájára is kiterjesztette, mely privilegiumot az örmény anyanemzet már Világosító Szt-Gergely óta élvezte.

A hazai örmények második Világosítója: bocsáncai Verzereskul (Verzár) Oxendius dr., ki Rómában a propaganda fide-t kitünő sikerrel végezte, mint apostoli vikárius Erdélybe küldetett és főként népének a kath. egyházba való visszatérése érdemül püspökké szenteltetvén hazánkban az örmény rítus fölként főpapja lett.

Ő volt az, a ki többek közt 1700-ban Szamosujvár városának alapját megvetette, miért is a hálás utókor neki, mint város alapítónak szobrot készül emelni. Verzár Auxentius volt Erdélyben az örmény rítus legfőbb öre és legbuzgóbb ápolója 1715-ben Bécsben bekövetkezett haláláig s azóta csak tengődik ez a szép ősi szertartás, mert természetes középpontjától, legnagyobb tekintélyétől és diszétől már több mint 180 éve meg van fosztva.

Mindazáltal a hazafias örménység, mely saját politikai értelemben vett nemzetiségét is kész volt a haza oltárán áldozatul hozni, ma sem mondott le közel kétszázados főpásztori provizoriumának a megszüntetéséről.

Megfoghatatlan dolog, hogy az illetékes körök olyan sokáig közömbösek tudtak lenni ezzel a kérdéssel szemben. A másféle rítusok és felekezetek nem érdeklődvén iránta, az örménység magára volt hagyatva ama jóakaró kisebbség kivételével, mely a gúny, a vállveregetés vagy kicsinylés sértő fegyverei helyett igaz jó indulattal a hazai örmények püspökségi mozgalmában a hazaszeretetnek csupán

vallásos megnyilatkozását látta és látja maiglan is visszautkrözödni.

Ennek a kisebbségnek az önzetlen igazságérzetéből támadt ma már országszerte egy egészséges közvélemény, mely az örmény szertartás jogait minden fentartás nélkül elismeri s az örmény püspökség visszaállításával nemcsak rokonszenvezik, de annak előmozdítására kész segédkezeti is nyújtani.

Azonban eltekintve a történeti hagyománytól, a nagy közönség zöme ma sincs teljesen tisztában az örmény szertartáshoz ragaszkodó örménység érzelmi világával.

Sok embernek egyáltalán nem fér a fejébe, — mert valószínűleg csak az agyát működteti, — hogy miért szeretheti egy nép őseinek a nyelvét a misében is, holott az ó-örmény klasszikus nyelvet a papokon kívül a nép maga kevésbé érti (?).

De egyebet mondok, hiszen ha a nyelvben is magyarrá vált örménység szertartásában örmény maradt: éppen ez a körülmény a többi nemzetiségi egyházak követeendő példájaként a legislegbecesebb; hiszen a latin rítus hívei aránylag még sokkal kevesebbet értenek a latin liturgiából, mint az örmények a magukéból, kiket különben szertartásukhoz őseik révén még érzelmi motívumok is fűznek.

Ezek a motívumok pedig a fajszeretetből táplálkoznak, melyeket a még oly magyarérezelmű örmény lelkületben is föl lehet találni s melyek előtt meg kell hajolnia még az ellenfélnek is.

Az örményekben az ősi szokásokhoz való kegyeletes ragaszkodás még akkor is tiszteletre méltó, ha netán őseik nyelvét nem is beszélhetik, de abban az idiomában legalább papjaikat imádkozni óhajtják. — Az örmény biblia nyelvezetre nézve a legremekebb fordítások közé tartozik.

Az örmény mise a IV—V. századból ered, mely jól lehet lényegesen nem tér el a latintól, mindazáltal el van ismerve, hogy benne sokkal szebb és buzgóbb imádságok vannak, mint a latin misében; egy része ezeknek az imáknak eredeti örmény, más része pedig a görög szent-atyák-

tól (Aranyházú Szent-János, Szent-Vazul, Názianzi Szent-Gergely . . .) származik.

A latin és örmény mise között lévő különbségek a következők, u. m.:

1. Az örmény misében a lépeső-ima után mindjárt az offertorium következik.

2. A lecke előtt közvetlenül van még a trisagium. („Szurp Ászduác, szurp jév hëzor, szurp jév ánmáh voghormiádz mjéz“ = Szent Isten, szent és hatalmas, szent és halhatatlan, könyörülj rajtunk).

3) Konszekráció alatt nem emeli fel az Úr testét és véréát az örmény pap, hanem az élők és holtakért végzett imádság után: előbb fölemeli az ostyát, azután a kelyhet, végre kifordul mind a kettővel — és áldást ad.

Ez az örmény mise legjellemzőbb és legszebb része, mely az ájtatos kedélyre kiváltképpen ható aktus egyúttal kulminációja az örmény isteni szolgálatnak. A mikor az oltárnál kiforduló pap csemetéstől kísérve kezében a kehely fölött tartott szent ostyával a hiveket megáldja, önkénytelenül megrezdül minden örmény szívben a fajszeretet, melyet itt magyar földön, a magyar hazafiság fényes zománca ragyogja körül.

A többi miserészletek a latinnal csaknem azonosak.

A Dominus vobiscum örményül így hangzik: Chágháuthiun ámjénéczhun (béke mindnyájatoknak).

Per omnia saecula saeculorum: Hávidjász hávidjénicz (mindörökkön örökké).

Ité missa est: Jérjhájk chágháuthjámp jév Der jéghiczhi ént cziéz jév ént áménészeán (menjetekek békekességben és az Úr legyen veletek és mindnyájatokkal). Pl. a hamvazásnál szokásos „Emlékezzél ember, hogy por vagy s porrá válsz“ örményül így hangzik: Hisjá ov márt, zi hoch eghilisz jév hoch bitárnász.

Énekes misénél a pap az általa hangosan énekelt imák szövegét sajtóságos keleti dallammal kíséri, a mi emlékeztet ugyan a görög szertartásra, de attól mégis határozottan különbözik.

Az örmény templom építési stílje, beosztása és felszerelése miben sem tér el a lat. szertartású templomtól,

mert a főoltár teljesen nyílt és szabadon áll, vagyis nincs elzárva, miként a görög katolikusoknál, hol a papot a nép úgyszólván alig látja, de a folytonos rezponzoriumokkal mégis közvetlenebbül vesz részt az isteni tiszteletben, mint akár a latin vagy az örmény misénél. Az említettek-ből is kiviláglik, hogy az örmény szertartás bár közelebb áll ugyan a latinhoz, mindazáltal mintegy kapcsolatot alkot a latintól a görög rítus felé, utóbbihoz annyiban is közeledvén, hogy a csecsemő keresztelésénél az örmény pap egyúttal a bérmálás szentségét is feladja, ellenben az örmény püspök infulát és nem keleti koronát visel, a coelibatus pedig az alsó papságra is ki van terjesztve, mely nálunk szakállat sem hord.

A Jancsó Benedek most megjelent könyvében nagyon tanulságos az a fejezet, mely az erdélyi görög katolikusoknál a görög és latin irány száz év előtti küzdelmét tárja elénk, mely tulajdonképpen a világi és szerzetes papság nézet-eltéréseiből keletkezett. Az örmény kath. kolostorok (mechitháristák, Antoniánusok) is az örmény liturgiát sokkal tisztábban megőrizhették, mint akár a lengyel-, akár a magyarországi hitközségek, melyek a latin befolyásnak kevésbé tudhattak ellentállani. Pl. a bécsi mechitáristák templomában több pontifikáló misénél voltam jelen, melyeken az érsek infulát, a két fősegédlő pedig turbánszerű koronát viselt; utóbbiak ezt az egyházi díszet az első evangéliumnál veszik fel s a konszekráció alatt fejükről leteszik.

A pontifikáns maga valahányszor a hívők felé fordul, baljában a fátyolos pásztorbotot tartva, a jobbjában lévő fátyolos feszülettel áldást ad.

Evangélium előtt szokásban van, hogy egy előkelő örmény a hívek nevében az oltár előtt a püspök (illetve pátriárka vagy érsek) áldását fogadja, majd az evangéliumos könyvet megcsókolja.

Nagy mise alatt az orgona nem szerepel, hanem instrumentális zenekíséret mellett a felséges szép egyházi énekek eredeti keleti dallamai gerjesztenek mély áhitatra.

Az örmény egyházi ruhák színe, szabása, alakja és viselési módja jobbára a latin szokáshoz idomultak, ámbár

egyres eredeti ruhadarabok — a Verzár püspök idejéből — lényeges eltérést mutatnak, de sajnos ma már csaknem muzeumi tárgyakul tekintetnek.

A mechitharisták tudtommal a stolát a vállukra vetve keresztben viselik és nem a nyakukba akasztják vagyis ebben a görög szokást követik.

A Szt-Gergely-napi körmenetet az örmény kath. egyház a pünköszt utáni negyedik szombaton, mint a Szent-széktől megállapított általános örmény nemzeti ünnepen világszerte fényes ceremóniák keretében szokta évente megülni s így a mi örmény hitközségeink is nagy egyházi pompával ünneplik ezt a napot, sőt másutt is az örmény hívek legalább hálaadó isteni tiszteletet és vecsernyéket tartanak a nagy Szent emlékére.

Ez a vázlatos kép így rövid vonásokban is indokoltá teszi a hazai örmény liturgiának, mint átmeneti és összekötő kapcsot alkotó sajátosságának a fentartását.

Tehát egy önálló ritusnak a tekintélyét és diszét emelő püspöki méltóság szükséglete elől — az örmény kath. egyház ebbeli jogosultságát szem előtt tartva — annyival kevésbbé sem lehet tovább kitérni, mert az örményeknek ez idő szerint semmi okuk sincs saját ritusuk megváltoztatására.

Az örménység közmondásos magyar érzülete, tán-torithatatlan hazaszeretete, jogaihoz és ősi szokásaihoz való szívós ragaszkodása, továbbá őseitől örökül maradt örmény kath. jellege, mély vallásossága ma már országszerte a rokonszenvnél is többet érő elismerést, sőt egyházi sérelmei sikeres orvoslásának, illetve az örmény püspöki szék mielőbbi betöltésének a reményét vívták ki a magyar közvélemény őszinte támogatása mellett.

Egy-két évtized előtt már azt véltük, hogy a meddő küzdelmek közepette majdnem tetszhalottá vált örménység felett megzendül a „Sércsábádjéczhin zisz“ (Circumdederunt me) halotti éneke... és ime egy a keleti katholicizmus révén hazánkban küldetéssel bíró kis népfaj sokkal nagyobb létjogosultságot érez magában, semhogy nyomtalanul megsemmisüljön. A ki ezt megakarja érteni, érdemes, hogy gondolkozzék fölötte.

Valamint 1690 október 3-án kelt gondviselésszerű brevéjével VIII. Sándor pápa Verzár püspököt a magyar örmények egyházi vezérévé avatta: éppugy küldhet a a Gondviselés még XIII. Leo életében az ébredő XX. század küszöbén új püspököt a hazai örmény rítus fölvirágzására és újjászületésére.

Merza Gyula.

Bizanczi Fauszt negyedik századbeli örmény történetiró.¹⁾

Bizanczi Fauszt örmény története háromszor jelent meg nyomtatásban: 1721-ben Konstantinápolyban, 1832-ben Velenczében és 1883-ban Szent-Pétervárt Patkanian Kheropé kiadásában. A velencezi kiadásról azt mondja Hájra Karekin Zarbana le an „Hájgágán hin thru-theán badmu' iun.“ (A régi örmény irodalom története) 4—13 tár (század) czimű jeles művében. (Velence, mechitharisták 1897. 3-ik kiadás) éndir énterczhvászov jev hémud hárácsápánutheámb „különböző szövegváltozatokkal és alapos előszóval.“

Bizanczi Fauszt történetét francziára néhai Emin Mégérdicsh fordította, akkor a Vladimir császári orosz gymn. igazgatója, később a Lázár-féle örmény alapítású moszkvai keleti akadémia örmény nyelv és irodalom tanára (Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, par Victor Langlois, Paris, Librairie de Firmin Didot frères, fils et C. 1767). Német fordításának czime: Des Faustos von Byzanz Geschichte Armeniens. Aus dem Armenischen übersetzt und mit einer Abhandlung über die

¹⁾ L. „Die Geschichte Armeniens des Faustos Buzandacsi.“ Sprachw. Abh. II. köt. 1—5 o.

Geographie Armeniens eingeleitet von Dr. M. Lauer, Köln 1879, mely ma a budapesti egyetemi könyvtárban is meg van Ga. 4328. sz. a. Lauer fordításának hiányaira Menevisean Gábrriel bécsi mechithárista atya, ki jelenleg a bécsi mechitháristák konstantinápolyi örm. iskolájának igazgatója, hívta fel a szaktudósok figyelmét a „Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes“ czimű bécsi tudományos folyóiratban.

Hogy ki volt Fausztus, arra maga utal rá történeti műve 6. könyvének tartalomjegyzéke után, hol azt olvassuk, hogy saját magáról a következőkben fog felvilágosítást adni s az 5. fejezetben csakugyan beszél is Fauszt és Zorth püspökökről, melyből kiderül, hogy Nerszesz örmény pátriárka idejében annak vikáriusa volt, testvéréről pedig Arosztom-ról a 6-ik fejezetben szól, ki előadása szerint zarándok életet élt a pusztában, s kit halála után Nerszesz pátriárka falujában temettek el s emlékét évről-évre megülték. Elmondja azt is, hogy görög eredetűek voltak; a miről a harmadik könyv vége is tanuskodik.

Phárbi Lázár ötödik századbéli örmény történetíró buzandáczhi-nak 'bizánczi'-nak nevezi őt. Ez magyarázza meg, hogy Fausztus a 3. k. 13. fejj. azt mondja az örményekről, hogy a kereszténységet nem lelkesült hittel vették fel, hanem csak mint valamely emberi vallást. Ezt nemzeti történetíró nem írhatta volna! Azért Phárbi Lázár örmény történetíró nem is hiszi el, hogy ilyes, a hallásra is kellemetlen dolgokat Fausztus irt volna; azt hiszi inkább, hogy ezeket valaki más szúrhatta be később Fausztus könyvébe, mert fel nem tehető, hogy Fauszt, ki Bizánczban született és ilyen nevezetes városban tanult, ilyeneket maga írhatott volna. A 3. k. 12. f. szerint a Száháruñi nevezetes örmény családdal rokonságban állott. Ez magyarázza meg Fausztnak és testvérének kiváló papi méltóságát és azt is, hogy történeti művének nyelve semmi idegenszerűséget nem árul el.

Ránk maradt története mindjárt a harmadik könyvvel kezdődik. A két első könyv csakis a keresztény Örményország történetét foglalhatta magában Tádé apostol hitté-

ritésétől Világosító-Szt-Gergelynek és Tiridates örmény királynak haláláig, a mely korra nézve csak Agathangelos jeles forrásműve maradt ránk, melyet Fauszt is ismert. Világos az elmondottakból, hogy Fauszt később élt és irt, mint Agathangelos és előbb, mint Phárbi Lázár. Fauszt (V. század) története magában foglalja Örményország történetét Chosrov-nak, Tiridates fiának uralkodásától, Ársák és II. Chosrov, továbbá Aspurak örmény pátriárka idejéig.

Emliti (3. k. 10. fej.) a nikaeai zsinatot, mely 325-ben volt, s a hol Aristakesz örmény pátriárka, Világosító-Szent-Gergely fia is jelen volt, s 6. könyvét Örményországnak, Perzsia és Bizancz közt való felosztásával kezdi, mely 387-ben, vagy Nöldeke szerint (Aufsätze zur persischen Geschichte) 390-ben történt.

Jól mondja erre vonatkozólag most már igazi örmény hazafias lelkesedéssel a görög eredetű örmény püspök: névazeáčh, pázsáneczhav, czherveczáv thákávoruthiun Hájoczh, bagászeáčh hiurmé medzuthenen hain zsámánágn ev hábá — megfogytakozott, ketté oszlott, elszóródott az örmény királyság, megfogytakozott nagyságából ebben az időben és azután. “Ez egy mondatban a prófétai szellemű örmény püspök, sajnos, az örmények 16 százados szomorú sorsát is megírta.

Dr. Patrubány Lukács.

Örményország nyomorgattatása.

Az „Armenia“ számára németből fordította: Józsa Jánosné.

II.

A meggyilkoltaknak majd mindenike javakorbeli férfi vala, de védekezésről mindazonáltal szó sem lehetett; mert a fegyvereket már évek előtt bekövetelték

tőlük. Azokat, a kiknél fegyvert még találtak, mint közönséges gonosztevőket büntették meg.

Mindazonáltal a rendőrség a kitört zavarokért a felelősséget az örményekre tudta hárítani, a kiket egyenesen a zavarok előidézésével vádolt, és a kiket ezrenként — teljesen igazságtalanul — bebörtönöztetett.

Trapezuntban (1895. novemberben) a hadi törvényszék, mely kizárólag az október 8-iki bűnök szerzőinek kipuhatolására alakult, arra szorított, hogy a mohamedánoknak tanácsokat osztogasson. Az örményeket ellenben tömegesen letartóztatták, azon ürügy alatt, hogy a mohamedánok támadásai ellen megvédelmezzék. (A nagykövetek tudósítása).

Árábgiiben ugyanazon napon a következő történt:

A sarczolás befejezése után a rendőrség vizsgálatokat tartott, s azok a férfiak, kik a haláltól megmenekültek, börtönbe vettek. Sorsukról semmit sem tudunk. (A nagykövetek tudósítása).

Hosszú időn át Európa közvéleménye félre lett vezetve hivatalos vagy félhivatalosnak látszó tudósítások által. A sürgönyök ismételen is holmi köszönetekről beszéltek, melyeket hol a szultán, hol a helytartók egyike vagy másika kapott légyen; sőt még hírneves örmények nyilatkozatait is lehetett hallani, hogy a zavarokat néhány lázongó természetű hitsorsosuk mesterségesen táplálta volna.

Jelenleg azonban teljesen tisztában vagyunk az effajta hírlelések értéktelensége felől.

Egy Bitlisben kelt levél következőket tartalmazza:

Itt Bitlisben örmény foglyokat kinoztak és ugynevezett vallomást csikartak ki belőlük és egy sürgönnyt a felsőbb hatóságokhoz, melyben önmagukat nyilváníják felelősöknek a történt zavargásokért, s úgy valják, hogy csak ők: az örmények, azoknak szerzői. Minket pedig arra kértek, ama foglyok, hogy a többi életben maradt lakosokra való tekintetből az érintett sürgönnyt írjuk alá. Azonfelül legközelebb új vérfürdő fenyegetett. Habár kérésükhez kellett alkalmazkodnunk, még sem hiszszük, hogy az ily körülmények közt kicsikart táviratnak valami jelentősége lehetne... Mi folyton kijelentők, hogy ez a mészárlás teljes

szándékossággal hajtatott végre, még pedig kizárólag csak a mohamedánok részéről.

Hasonlót irnak Márásból:

A foglyok száma Márásban meghaladja a 300-at és ezen szám naponta szaporodik. A város minden tekintélyes embere börtönben ül. Vannak családok, melyeknek egyetlen tagja sem élvezi többé a szabadságot. A börtönökben az életmód csaknem barbárnak mondható, és a bebörtönözöttek naponta talp-ütlegekben részesültek. A fent említett letartóztatások azért történtek, mert az örmények a kormány alábbi követelésének vonakodtak eleget tenni. A kormány ugyanis azt kívánta, hogy az örmények a következő beadványt írják alá: „Az örmények kijelentik, hogy a törököknek általános lemeszárlását határozták el. Így a lázadásról a felelősség egyedül rájuk hárulik.“

A következőkben néhány vonást közlünk amaz ártatlanok fogságáról, kik 1896. november elején bocsáttattak szabadon. Szük, sötét, néha undorítóan piszkos cellákban voltak elhelyezve, gyakran tetvek, férgek és patkányok által háborgatva. Eme szerencsétlenek egyike, a ki átkok és ütleget között dobott egy ilyen likba, husz éjet töltött ottan, hol a napot az éjtől nem lehetett megkülönböztetni. A kihallgatások egyikén maga az elnök kegyetlenül megverte, úgy hogy ő is belefáradt. Azt akarták mindenáron, hogy magát a „forradalmi bizottmány“ tagjának nyilvánítsa. Ugyanezt kívánták egy másiktól is, és azon esetre, ha megteszi, a szultán nevében díszérmet és hivatali ígéretet neki.

Többekhez így szóltak: „Tudjuk, hogy hazudtok, ha magatokat bűnrészeseknek mondjátok, de már többeket rábírtunk a hazugság aláírására, s ha ti ezt nem teszitek, titeket megölünk.“

A nagyköveteknek értesítései egyébiránt megerősítik a foglyokra gyakorolt nyomást:

Seert-ben minden eszközt fölhasznál a hatóság, hogy az örményeket egy nyilatkozat aláírására kényszerítse, melyben elismerik, hogy ők provokálták a zavargásokat.

A török szemtelenség a következő esetben talán tetőpontját érte el:

Márziban megkísérlé a kajmakam (török biró), hogy a jezsuita-atyákat kényszerítse egy nyilatkozat aláírására, melyben kimondatnék, hogy az örmények provokálták a mérszálásokat.

A követségek is itt-ott félrevezettettek a börtönök állapotára vonatkozólag. Egy jó családból való fiatal örmény, orvostanhallgató, ki semmis ürügyek alatt tétetett fogságba, hol kegyetlenül bántak el vele, de később török tanítója bizonyítványa alapján szabadon bocsáttatott, — közli, hogy egy napon a nagykövetek a börtönöket kívánták megtekinteni. Öt fogolytársával együtt gyorsan egy magasan fekvő szobába vitték, mely ki volt tisztítva és szellőztetve s jó ágyakkal ellátva. A nagykövetek, a kiknek azt mondták, hogy ezek az összes foglyok — miközben 400 más fogoly utálatos földalatti czellákban senyvedt, — megleégedve távoztak, s bámulták, hogy ilyen jókarban tartott börtönök ellen panaszkodnak. Nem szükség hozzá tenni, hogy csakhamar vissza kellett térniök a foglyoknak az előbbi börtönükbe.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA

Irta: **Szongott Kristóf.**

(Tizenharmadik folytatás.)

1723. Mëndrul Miklós (= Czifra. *υψηλολι υγιουνουλι*: Nigol Mëndruli = Mëndrul fia Miklós. L. Vár. lev. „Örmény prot.“ I. köt. 199 lap). 1722 decz. 14-én (péntek) választották meg.

1724. Placsintár Lukács. 1723. decz. 16-án választották meg. (L. Vár. lev. „Örmény prot.“ I. köt. 227 lap).

1725. Simai Salamon (= Salamon Tódor, *Սողոմոն Գուրգի*: Szoghomon Toderi: Tódornak fia Salamon). 1724. decz. 11-én válaszszaak meg. A választásnál jelen vannak: a papok, a főgondnok, a fő- és alszónok (orator), a kereskedő- és tímártársulat elnöke (szárésztá). „Mi Gerlában (Szamosújvárt) lakó örmények mindnyájan — mondja a jegyzőkönyv — úgy találtuk (azt határoztuk), hogy bíróválasztás (bírócsere) alkalmával többé zavart nem csinálunk, a várost fel nem forgatjuk“ (: Minkh Gérla géczhogh Hájéré ámenekheánk kédánk, or álsád birov-phoghutheán zsámánág khághákhé tulburát cshellá). Egyszerre két bírót választottak: Simai Salamont (Szoghomon Toder-i = [Simai] Tódornak fiát Salamont) és Chêngánosz Tódort (Chêngánosznak [= Longinus] fiát Tódort = Dániel Tódort. L. feljebb 1722 év alatt). A kettő között a sors döntött: a Simai Salamon nevét huzták ki. Ez a választógyűlés elhatározta azt is, hogy az első évet ingyen szolgálja a bíró, a második évben 100 frt fizetést kapjon; de ha valaki még a harmadik évre is megválasztatnék, fizetése 200 frt legyen. Eddig (1700—1725) a hivatal egész tartama alatt (tehát az első és második évben is) ingyen viselték a bírói tisztet. (L. Vár. lev. „Örm. prot.“ I. köt. 253. lap).

1726. Dániel Tódor (*Գուրգիուշ Ինկուսոս*: Toderás Chêngánosz-i: Chêngánosz [= Longinus] fia Tódor). 1725. decz. 17-én választották meg. (L. Vár. lev. „Örmény prot.“ I. köt. 305 lap).

1727. Simai Salamon = Salamon Tódor. „Salamon Thódor Örmény-Városnak Főbirája tanácsával edgyütt.“ Megválasztották 1726. decz. 13-án. (L. „Örmény prot.“ I. köt. 331 lap).

1728. Dániel Tódor. Megválasztották 1727. decz. 18-án. (L. „Örmény prot.“ I. köt. 390 lap).

1729—1731. Simai Salamon. = Salamon Tódor (= Simai Tódornak fia Salamon). Lócsei József deési hadnagy (Deés város feje hadnagynak neveztetett) 1729. szept. 11-én kelt levelében is: Salamon Tódor. Ez a név alatt („Judex Armenorum Szamosujváriensium“) Pataky István kolozsvári főbíró levelében is (1730. máj. 30). 1729 évre

megválasztatott 1728. decz. 16-án és 1730.-ra 1729. decz. 17-én. (L. „Örm. prot.“ I. köt. 564 lap).

1731—1733. Duha Salamon (*Սիմոն Կրիկորի Կառնաթի*: Szoghomon Duháji Cháeshádéri; Duha Kristóf fia Salamon). Megválasztották 1731-re 1730. decz. 18-án (L. „Örm. prot.“ II. köt. 1 lap) és 1732-re 1731. decz. 29-én (L. „Örm. prot.“ II. köt. 38 lap).

1733—1735. Simai Gergely. („Gregorius Thodor Simai judex primarius Armenopolitanus“: Simai Tódornak fia Gergely). Örményül így: *Գրիգոր Շիմայի*: Krikor Simáji, vagy *Գրիգոր Գուտբեց Շիմայի*: Krikor Toderjenczh Simáji: Simai Todornak fia Gergely. 1733. évre megválasztatott 1733. ján. 2-án (L. „Örm. prot.“ II. köt. 68 lap) és 1734. évre 1733. decz. 30-án. (L. „Örm. prot.“ II. köt. 103 lap).

1735. Placsintár Lukács. Megválasztatott 1734. decz. 29-én. (L. „Örm. prot.“ II. köt. 139 lap).

1736—1738. Simai Gergely. (*Գրիգոր սիմոն Գուտբե Շիմայի*): Krikor birov Toderi Simájenczh: Simai Tódor fia Gergely bíró). Megválasztatott 1736. évre 1735. decz. 28-án. (L. „Örm. prot.“ II. köt. 155 lap) és 1737. évre 1736. decz. 29.-én. („Örm. prot.“ II. köt. 175 lap).

1738. Dániel Tódor (latinul „Theodorus Dániel judex primarius“ és örményül: *Դանիելոս Գ. Գուտբաշին որդին*): Chêngánosz voghormádz hoki Toderásin vértin: néhai Toderásnak fia Chêngonász [= Longinus]. Ennek a főbírónak tehát helyes neve: Toderás (Tódor) Longinus = Tódor Longinus. De mivel ez nem tudta, hogy az örmény Chêngánosz a latin Longinus névnek átírt alakja, Chêngánosz keresztnevét latinul Dániel-nek írta (Longinus helyett; pedig Dániel nem egyjelentésű a Longinus-szal; ugyanis a zsidó Dániel szónak jelentése: az Isten ítélete; ellenben a Longinus név a latin longus [hosszú] szóból származik). Az örmény és latin nyelv a keresztnevet a vezetéknev elejébe teszi. Főbíránk megtartotta e szabályt, midőn örményül írta nevét („Chêngánosz Toderás“); de hibát követett, midőn azt latinul írta (Theodorus Dániel judex primarius“ e helyett: „Daniel Theodorus“). Később magyarul is a latinos alakot használta (Todor Dániel = Tódor

Longinus helyett állandóan Dániel Tódort írt). Ezen idő óta (1738) a Tódor nevű családból Dániel név alatt új család szakadt ki. — Pataky István kolozsvári főbíró is helytelenül fordította latinra főbíránk keresztnevét (Chêngános), midőn „Antonius Toderás“-nak mondja. De e fölött nem esodálkozom, mivel Pataky legalább nem örmény. Megválasztatott 1737. decz. 17-én. (Örm. prot. II. köt. 197 l.).

1739. Placsintár Bogdán („Deodatus Placsintár judex“). Megválasztatott 1739. ján. 1-én. (Örm. prot. II. köt. 229 l.).

1740. Simai Tódor. („Gregorius Theodor judex primarius“: Simai Tódor a Gergelyé, vagy Simai Gergelynek fia Tódor). Örményül: *Գրեգորիոս Գերգորիւ*: Tódor a Gergelyé (Tódor, ki Gergelytől született). Megválasztatott 1740. ján. 1-én. (Örm. prot. II. 151 l.).

1741—1743. Dániel Tódor („Illustrissimus [mert „consiliarius“ volt] dominus Th. Daniel“). Örményül *Խնկանոս Թորոսյան*: Chêngános Thoroszján; *Խնկանոս որդի Թորոսի Դանիելի*: Chêngános vérti Thoroszi Tánieli: Dániel Todor fia Longinus. A főbíró saját aláírása ez: „*Խնկանոս Թոր*“: Chêngános Th(or)oszji = Todor Longinus. Örményül mindig helyesen írja nevét. Megválasztatott 1741. évre ján. 1-én. (Örm. prot. II. köt., 264 l.) és 1742. évre szintén ján. 1-én. (Örm. prot. II. köt. 283 l.). Megválasztását a főkormányzó a következő szavakkal hagyja helyben: „De capacitate et caeteris neoelecti bonis qualitibus non modo haudquaquam dubius, verum etiam ipse persvasus, hanc electi Judicis Dni Theodori Dániel electionem, ut pote legaliter et solemniter factam tenore presentium, ratam, gratam habens, omnino approbo atque confirmo. Cibinii 26 xbris F. B. de Schmidling.“

1743—1745. Karátsonyi Miklós (*Նիկոլ Գրեգորիան*: Nigol Krecsunján). Így is: „*Նիկոլոս Խաչիկին Կերեպրան*“ (:Nikulá Chácshigin jégéghéczhpéná: [Karátsonyi] Kristóf főgondnok fia Miklós). Mivel apját Kristófnak hívták, maga a főbíró is latinul „Nicolaus Cristophori Karátsonyi“ helyett nem egyszer használta ezt „Nicolaus Christoph(ori)“. Ez az oka, hogy némelyek — de helytelenül — hol „Kristóf Miklós“-

nak (e helyett Karátsonyi Kristófnak fia Miklós), hol — mint Zalányi Péter szolgabíró, Szilváson 1744. szept. 17-én kelt levelében — „Miklós Kristóf-“nak nevezik. Megválasztatott 1743. évre 1742. decz. 27-én (Örmény prot. II. köt. 264 lap), 1744. évre pedig 1743. decz. 7-én. (Örm. prot. II. köt. 373 l.).

1745—1747. Simai Lukács. Megválasztatott 1745. évre 1744. decz. 26-án (Örm. prot. II. köt. 322. l.) és 1746. évre 1745. decz. 28-án. (Örm. prot. II. köt. 342. l.).

1747. Pap Emanuel (*Մանուկ Տէր-Գիրգորեան*: Mánug Der-Kirkorján). Nalácsi Dániel, Légenből irt levelében (1747. máj. 10) helytelenül így nevezi „Martinus Papp.“ Megválasztatott 1746. decz. 29-én. (Örm. prot. II. köt. 355. l.).

1748—1751. Dániel Tódor. Fizetése 100 arany (= 500 frt), egy hordó bor; ezeken kívül „taksa és adómentes.“ Megválasztatott 1748. évre 1747. decz. 23-án. (Örm. prot. II. köt. 364. l.), 1749. évre 1748. decz. 28-án (Örm. prot. II. köt. 374. l.) és harmad izben 1750. évre 1749. decz. 28-án. (Örm. prot. II. köt. 380. l.).

1751—1753. Placsintár Dávid (*Պլաշին Բէ. Էփրան*). Megválasztatott 1751. évre 1750. decz. 30-án (Örm. prot. II. köt. 399. l.) és 1752. évre 1751. decz. 28-án. (Örm. prot. II. köt. 412. l.).

1753—1755. Dániel Tódor. Megválasztatott 1752. decz. 29-én (Örm. prot. II. köt. 424. l.). Erről a főbíróról később a főkormányshék ezeket írja a tanácsnak: „Kegyess tekintetben vévén Felsőleges Asszonyunk nemes Belső-Szolnok és Doboka vármegyéknek Assesora és Szamos Ujvári Communitas volt Birája Dániel Tódor ő Kegyelme hívséges szolgálattját, melyeket minden előforduló alkalmatosságokban, a dolgoknak mivoltokhoz képest, de nevezetesen mostani terhes hadakozás alatt a Tyrok és Nemes Kalnakiána legiohoz kívántato lovak kiállításában s mutuum és gratuitum donum adásában, a Szamosujvári Communitásnál dicséretesen nemcsak mutatott, hanem végben is vitt, méltoztatott eő Felsőlege azokbol nyert érdemeire nézve Honorarius Consiliariusnak különösen Anyai

kegyelméből kegyesen resolválni; Mely Kegyelmes Resolutioja olly véggel communicaltatik Kegyelmetekkel, minde-
nekk maga Circulásában értésére tévén, mind írásban,
mind pediglen szóval illendő titulussát kiki megadhassa.
E Regio Principatus Trans. Gubernio. Cibinij die 10 Maji
anno 1762.

Comes Lázár.

Bruckenthal.

1755—1758. Novák Kristóf. (*Novákhi vodaph* = Chá-
cshig Novákhi-i). Megválasztatott 1755. ján. 4-én (Örm.
prot. II. köt. 448 és 452. l.) és 1757. ján. 3-án (Örm.
prot. II. köt. 468. l.).

1758. Hankovics Jakab. Megválasztatott 1758.
ján. 8-án. (Örm. prot. II. köt. 490. l.).

1759. Verzár Vártán (*Verzárhi Vartan*). A „Vártán“
örmény keresztnevet, melynek jelentése: Rosans, rózsa,
rozsaszinü, — némelyek helytelenül Martinus-Mártonnal
fordítják. Így nevezi egy kapniki levél főbiránkat „Mar-
tinus Verzeresco“-nak, Szalánki Gábor alispán pedig
(Deés 1759.) „Verzár Márton“-nak.

1760—1762. Simai Tódor (*Simai Todor* = Toder voghormádz hoki Kirkori Simáján: Néhai
Simai Gergely fia Tódor. Örm. prot. II. köt. 533. l.). 1761.
évre megválasztatott 1760. decz. 29-én.

1762. Simai Lukács. (*Simai Lukács* = Luszig Si-
máján). Fizetése 317 frt (mert a malombiróságot is ő vál-
lalta fel; de tett a város melléje egy al-malombirót, kinek
maga a város adott fizetést: 100 frt pénzt és 24 véka
buzát). Megválasztatott 1762. ján. 2-án (Örm. prot. III.
köt. 1. l.)*

1763—1766. Karátsonyi Bogdán (= Adeodat).
A Karátsonyi család mellékneve „Hébás,“**) azért ez a
főbiró örményül „Ászvádur Hébeseskujáncz“-nak is nevez-
tetett. Bánffi János (Nagy-Iklód 1763.) helytelenül így

*) Mivel a szamosújvári örmény családok közül 19 család
nyert magyar nemességet (kettő 1760 előtt és a többi 1760 után);
1762 óta nemesak a főbirák, hanem a tanácsnokok is a nemes
családok közül választottak.

**) L. Szongott K. A magyarhoni örmény családok genealo-
giája, 82. lapon Hébas.

nevezi: Valentinus Karátson; Csonthos Timotheus pedig, ki Közép-Szolnok „jurassor“-a volt (Zilah, 1764) szintén helytelenül Benedictus Karátsonnak mondja. Gróf Vass György (Czege) ezt a nevet használja: „Habasesty.“ Örményül: *Բազանուր Խաչիկի Գրե. Ննուսիւ* = Ászvádur Chácshigi Krescunján; Karátsonyi Kristófnak fia Bogdán (= Adodát). Megválasztatott 1764. évre 1763 decz. 31-én (Örm. prot. III. köt. 36. l.) és 1765. évre ján. 2-án. (Örm. prot. III. köt. 50. l.). Fizetése 200 frt, továbbá 40 veder bor és egy kalangya széna. (Örm. prot. III. köt. 17. l.).

1766—1768. Lászlóffi Bogdán (*Բազանուր Մանուկի Կառուրիսի* = Ászvádur Mánugi Nászturérczh¹⁾): Násztur [= Lászlóffi] Emánuel fia Bogdán [Adeodat]). A magyarok megcserélték vezetéknevét keresztnévvel és így nevezték: „főbiró Bogdány László úr.“ Ez is előfordul: „Ladislaus Bogdán“ vagy „Adeodatus Bogdány.“ Christianus Servatius brassói „centumvir“ így mondja: „László Bogdán.“ Andreas Tarfler brassói bíró pedig így: „Bogdan Nestoresc jugo primier de la ville libra et Royal a Szamosujvár.“ Megválasztatott 1766. ján. 3-án. (Örm. prot. III. köt. 118. l.).

1768—1770. Jakabffy Kristóf (*Խաչիկի ո. Տ. Կիզուրիսի Կարգուրիսի*): Chácshig Nikulá-i Jákobfiján: Jakabffy Miklós fia Kristóf). Örményül így is: Chácshig Ágopsái. Még találtam ilyen helytelen elnevezéseket is: Nicolaus Pap, Niculest Christof, Nicola Christianus. Fizetése 200 frt. Megválasztatott 1768. ján. 2-án (Örm. prot. III. köt. 135. l.) és 1768 dec. 30-án (Örm. prot. III. köt. 159. l.).

1770. Verzár János (*Օհանեսի Վերջարիսի*: Ohánessz Vérdzárján). Megválasztatott 1770. ján. 4-én (Örm. prot. III. köt. 181. l.).

1771—1773. Simai Tódor (Toder Krikori Simáján: Simai Gergely fia Tódor = Simai Tódor, a Gergelyé). Megválasztatott 1771. ján. 3-án (Örm. prot. III. köt. 193. l.) és 1772. ján. 4-én (Örm. prot. III. köt. 209. l.).

1773—1775. Karátsonyi Bogdán. (L. feljebb 1763—1766 alatt.) Megválasztatott 1773. ján. 4-én (Örm.

¹⁾ L. Szongott Kristóf, A magyarhoni örmény családok genealogiája: Lászlóffi, Násztur 112 és 133. lap.

prot. III. köt. 238. l.) és 1774. ján. 2-án (Örm. prot. III. köt. 257. l.).

1775—1778. Dániel Bogdán (*Յովսէփի Դանիէլի Բոգդանի Տանիէլի*): Ászvádur Chêngánoszi Dánielján: Dániel Longinus fia Bogdán [=Adeodat, Deodat]. Örm. prot. III. köt. 294 és 314. lap).

1778—1780. Novák Vártán. Maga a főbiró is elég helytelenül a Vártán helyett Márตินus-t és Márton-t („Novák Márton“) használ. Megválasztatott 1778. ján. 7-én (Örm. prot. III. köt. 331. l.).

1780—1782. Ifj. Jakabffy Kristóf (*Երանիկ Ժակոբի Կրիստոֆի Կրիստոֆի*): Chácsig Dzerigi Jakabffján: Jakabffy Simon fia Kristóf). Fizetése 350 frt. (1780-tól kezdve elmarad a természetbeni fizetés: bor, széna; megváltják 50 frt többlettel). A város alapítása óta a főbiró adót nem fizet és malomvámot sem ad. Megválasztatott 1780. ján. 7-én (Örm. prot. III. köt. 365. l.) és 1781. ján. 10-én (Örm. prot. III. köt. 377. l.).

1782—1784. Simai Tódor (Toder Krikori Simáján: Simai Gergely fia Tódor = Simai Tódor a Gergelyé). Megválasztatott 1782. ján. 8-án és 1783. ján. 9-én. (Örm. prot. III. köt. 395. és 406. l.).

1784. Dániel Miklós (*Նիկոլայ Բիւրոսի Տանիէլի*): Nikulá Ámirá-i Dánielján = Dániel Ámirának¹⁾ fia Miklós. Örm. prot. III. köt. 426. l.).

1785—1791. Id.²⁾ Jakabffy Kristóf (Chácsig Nikulái Jakabffján: Jakabffy Miklós fia Kristóf). Örményül még így is hívták „Chácsig Nikuláján“: (Jakabffy) Miklós-nak fia Kristóf. Matkovics Pál bécsi ügynökünk (agens) „birodalmi biró“-nak nevezi. Megválasztatása napján így üdvözölte a közgyűlés új főbiráját: „Adjon Isten erőt, egészséget Önnek, hogy hasznára lehessen városunknak ...“ (Örm. prot. III. köt. 445. és 457. lap).

¹⁾ Ez Erzsébetvárosról szakadt ide. A testvérvárosban „Ámirá“-t helytelenül Imrével helyettesítették. L. Szongott Kristóf, A magyarhoni örmény családok genealogiája, 16. lap.

²⁾ Ez és ifj. Jakabffy Kristóf unokatestvérek; ifj. Jakabffy Kristóf, ki 1780—1782. volt főbiránk, Jakabffy Simonnak fia; id. Jakabffy Kristófnak apját pedig Miklós-nak hívták.

1791—1794. Balta Márton. (Örm. prot. III. köt. 490. l.). Főbiráink közül ez az első, kit a város megválaszt országgyűlési követnek.

1794—1797. Rátz Ioachim (*Օրդալիմ Բաղխիմ*: Ovágim Pátján). Balogh György Deés főbirájának 1796. szept. 11-én kelt levelében is: „Rátz Ioachim iudex primarius.“ Vonatkozó jegyzőkönyvünk ezeket mondja ezen derék főbiróról: „Munere ad omnium utriusque videlicet status Sacri et saecularis complacentiam laudabili cum zelo et summa cum integritate gesto.“ (Örm. prot. III. köt. 505. l.).

1797—1800. Gorove Kristóf (*Կորովի Երփաթի Կորովիան*: Chácshig Ábkári Goroveján: Gorove Ábágár fia Kristóf). 1797. ján. 3-án felvett jegyzőkönyv ezeket mondja Gorove István miniszter nagyapjáról: „Electus est ad iudicis primarii munus Christophorus Gorove (1797), deposito vol. juramenti sacramento inter faustas felicis regiminis comprecationes subsecutoque triumphantis gaudii, ac exultantis laetitiae manifesta signa, more solito introductus habetur. Et post juxta receptam antea laudabilem hujus Civitatis consuetudinem, itum est ad Templum Parochiale, ubi audito missae sacrificio“ . . . A lelépett főbirót a tanács és communitas templom után saját házához kísérte „ubi iterum reverenter salutatus est pro exantlatis sub iudicatu suo indefessis laboribus, fatigiis, testataque in promovendo publici emolumento fidelitate, ac industria, novae actae sunt gratiae.“ E főbiró az első, ki tűzoltószerekről gondoskodik; elegendő kutakat ásat; vigyáz arra, hogy az új épületek egyenes sorban épüljenek. Alatta tisztviselő csak a bíró engedélyével távozhatott el a városról, ki gondoskodott arról, hogy az alatt a munkában hátramaradás ne történjen. (Vár. lev. 1799—528. és 578. sz.). Ez alatt rendezte Schmiedts János gubern. cancel. le vé lt á r u n k a t elejétől 1799-ig. Dolgozott ez ezen „unalmas és örökös munkában“ 267 napot és vett ki 230 frtot. E nagy munka befejezése után a tanácshoz Szamosújvárt 1799. jún. 28-án benyújtott jelentésében ezeket mondja: „Csekély szolgálatomnak további megismerését és hozzám való gratiáját a tekintetes nemes Tanácsra alázatossággal bizom.“ (Vár. lev. 1799—715. sz.).

1800—1802. Lászlóffy Emánuel. Megválasztott 1801. évre 1801. ján. 2-án. Azon szép beszédből, mit lemondása alkalmával Lászlóffy Emánuel magyarul tartott, ide iktatok egy-két sort: „A főbirói hivatal különösen abba feneklik meg, hogy az azt viselő, mint előülő tudja magát mértékelni, jó példaul legyen, a tagokat magok törvényes szabadságokban ne akadályozza; mint biró úgy ítéljen és az administratio minden ágában olyan lépést tegyen, hogy annak idejében Isten eő Felsege előtt is számolhasson. Egyenes szívűség mellett a jó igyekezet a terhes dolgokban egyedül is elég... (Vár. lev. 1802—1, 2, 3, 4. sz.).

1802—1805. Simai Gergely. Magyar iratából, melylyel hivataláról lemond, álljon itt a következő részlet: „Tekintetes nemes Tanács és nemes választott közönség! Igen örvendek azon, hogy a mindenek előtt tudva levő nehéz és terhes környülállások között is főbirói hivatalomban a harmadik esztendőt is betöltöttem; mely hivatalnak folytatása akár könnyű, akár nehéz, mégis a kölcsönös kötelesség azt kívánja, hogy ha könnyű vagy hasznos: más is érezze, ha terhes: hordozza. Még csak arra kérem a tekintetes Tanácsot és választott közönséget, hogy hivatalom ideje alatt emberi gyarlóságból ne talán tán megtörténhetett hibáimért megengedvén, helyemre a szokott mód szerint más birót választani ne terheltelessék. Hivatalbeli köteles szolgáljok Simai Gergely. (Vár. lev. 1805.).

1805—1809. Kovrig Tódor. Ennek nevérol nevezték el a harmadik utcát „Kovrig-utczá“-nak. Egyik beszédeből ide kijegyzek néhány érdekes sort: „Istennek kegyelméből elérvén azon napot, melyben szokás szerint az idevaló publicum restauratiot tartani szokott: azért az orator és notarius uraknak és a nemes választott közönségnek boldog és szerencsés új-esztendőt kívánva, a nemes publicumtól elbucszunk és magunk helyébe más individuumot candidáltatni kérek. Egyszersmind engedelmet kérek, ha a hivatalommal a kötelességeknek úgy nem tehettem eleget, hogy mindenki velem meg lett volna elégedve; különben is nincs olyan halandó hivatalnok, ki mindenkinek contentusa szerint cselekedhetne... Azért általadjuk az orator

úraknak és a választott közönségnek a jegyzőkönyveket, a communitas sessionalis hazának és az almariomnak kulcsait.“ (Vár. lev. 1807. évi első jegyzőkönyv).

1809. Lászlóffy Antal. Ez 1808. aug. havában választatott meg és így egy évig és öt hónapig állott a város élén.

1810—1812. Bogdánffy Gergely.

1812—1815. Kovrig Tódor. 1812. ján. 2-án választatott meg. (Vár. lev. 1812—145. sz.). 1814 ján. 4-én lemondott, de „voto unanimi et suffragiis communis“ ismét megválasztatott. Azonban ugyanezen év szept. első felében újra lemondott — és helyébe Duha Tódor választatott. Ugyanis a szept. 15-ről vezetett jegyzőkönyvben ezt olvasom: „Sub spect. Dom. Theodori Duha judici primarii.“ (Vár. lev. 1814—1430, 1433. sz.).

1815. Duha Tódor. Erről a választásról a jegyzőkönyv a következőket mondja: „Duha Tódor kapott a főbirói állásra 14 szavazatot. Tud magyarul, deákul, örményül, németül, oláhul. 1791-ben lett centumpater, communitási notarius 1797—1800, alszónok 1800—1802; 1803-ban senator, most is az. Értelmemre, tehetségre és hajlandóságra nézve alkalmas.“ (Vár. lev. 1814—481 sz.).

1816. Márkovics Adeodat (Bogdán) 11 szavazattal 1816. ján. 2-án főbiróvá választatott. A minősítési táblázat róla ezeket mondja: „Beszél örményül, magyarul, oláhul, deákul, németül. Lett centumpater 1801-ben, 1806-ban alodialis perceptor, 1807-ben viceorator, 1808—1809 főorator, 1810-ben senator; 15 évig szolgált. Értelmére, tehetségére és hajlandóságára nézve alkalmas. Örmény katolikus.“

1817—1819. Kovrig Tódor.

1819—1825. Karátsonyi Kristóf, kiről a minősítési táblázat így szól: „Tud örményül, magyarul, deákul, németül és oláhul. Quadraginta vir lett 1809-ben, senator 1810-ben; ezen hivatalt most is folytatja. Értelmére, tehetségére és hajlandóságára nézve alkalmas a főbiróságra.“ A főkormányzók harmadszor történt megválasztása alkalmával ezeket írja: „Christophorum Karátsonyi fungentem Judicem Primarium civitatis Szamosujvár, habita

capacitatis interpositaeque per Gubernium Regium commendationis ratione, in moderno suo munere, cui annum 300 Rfl. salarium adhaeret, denuo confirmatum esse.“ (Vár. lev. 1822—1495 sz.). 1824. máj. 26-án lemondott; helyébe Govrik Tódor választatott meg. (Eddig nevében elől k-t és hátul g-t használt!).

1825—1834. Govrik Tódor. 1833. év második felében Novák Márton a főbíró.

1834—1849 (junius 15-ig) Novák Márton. Erről a derék főbíróról 1835. ján. 8-án készült minősítési táblázatban a következő sorokat találtam: „Azon személynek, ki a főbírói hivatalra való választás alkalmával unanimitas omnium voto communibus totius Magistratus et electae communitatis suffragiis megválasztatott Szamosújvár szab. kir. városában. A főbírói hivatalnak egy folyamatban levő viselésére a felsőbb rendeletek szerint kiszabott normalis két esztendő eltelt; ¹⁾ fizetése 400 ft. Neve: Novák Márton Örményül, magyarul, deákul, németül és oláhul jól tud és beszél. 1809. lett 42 vir (esküdt polgár). 1816-ban senator, 1833-ban főbíró; most (1835) ismét főbíró; nemzete: örmény.“ (Vár. lev. 1835—444. sz.). A főbírók közül Novák Márton az első, ki 400 ft. fizetést kap; eddig a főbírói fizetés 300 ft. volt. Novák Márton számára a tanács által kiállított bizonyítvány: „Mi szab. kir. Szamosújvár városának Tanácsa s választott közönsége ezennel tudtára adjuk mindenkinek, a kit e dolog most vagy jövőendőben illethet, hogy minekutána folyó 1837 febr. 4-én ülésünk szokott helyén u. m. Tanácsházunkban fels. Fejedelmünknek hív szolgálatjára s a közjó előmozdítására összegyültünk volna, Novák Márton főbíró atyánkfia illendően folyamodott hozzánk, hogy négy esztendei bírósága alatt minő rend és csendesség uralkodott városunkban, valamint arról is, hogy a P. Franciscanusok temploma az ő felügyelése alatt épült fel; — mire nézve ezen igazságos kérésnek engedvén ezennel megismerjük, hogy nevezett főbíró Novák Márton dicséretesen viselt 4 esztendei főbíráskodása alatt mind a közjó előmozdítása és a közigaz-

¹⁾ 1833 második felét és 1834. évet két évnek veszi.

ság, mint pedig az ajtaján szüntelen kopogtató magánosok külön ügyei, bajos dolgai a közönség tökéletes megelégedésével folytak s az igazság kiszolgáltatása a legszebb törvényes rendtartással eszközöltetett ugyanarra, hogy a most lefolyt tisztújítás alkalmával a közbizalomnak feles számú votumok általi kijelentését érdemeinek egyik méltó jutalmául említeni el nem mulaszthatjuk.“ (Vár. lev. 1837—131. sz.). Novák Márton főbírói hivataláról 1849 jún. 15-én mondott le. Kineveztetett ugyan 1849 júl. 10-én tanácsosnak, de ezt az állást el nem fogadta. (Vár. lev. 1850—39. sz.).

1849—1861. **Jakabb Bogdán**. Eddig a város fejét főbírónak nevezték. Jakabb Bogdán az első polgármester. 1849 jún. 15. óta polgármestere is és főbírája¹⁾ is van a városnak: a polgármester a városnak a feje, a főbíró²⁾ a városi törvényszéknek az elnöke. Jakabb Bogdán 1861. elején kormányzéken tanácsos (consiliarius) lesz, azért lemond a polgármesterségről.

1861. **Simay Gergely** 1861. máj. 29-én választott meg. Kormányzéken tanácsos **Jakabb Bogdán**, mint kormánybiztos és választási elnök, az alkotmányosan megalakult közgyűlést egy beszéddel nyitja meg: figyelmeztetvén az új tisztikart és (városi) képviselőket azon fontos és igen szép hivatásra, mely tekintve az alkotmányos élet által elejökbe szabott hazafias kötelességeket, — reájok vár; ajánlja különösen az igazságosságot és részrehajlatlanságot, felkéri legyenek örei az alkotmánynak . . . azután a megválasztott polgármestert és főbírókat beiktatja. A választott tisztikar és képviselők nevében szót emel **Simay** polgármester: „Köszönetét fejezi ki kormánybiztos és választási elnök úrnak, ki az alkotmányos élet legszebb jogának: a választásnak tért nyitván, a választást úgy az egyesek, mint a közérdek tekintetbe vételével oly tapintatosan végig

¹⁾ 1850 január havában Placsintár Karácson főbíró elnöklete alatt tartják a tanácsüléseket, de már febr. 4-én Jakabb Bogdán elnököl.

²⁾ 1872-ben beszüntetik a megyei és városi törvényszékeket és felállítják az első folyamodású kir. törvényszékeket; ekkor szűnt meg városunknál is a főbírói állás.

vezetni szives volt. Sajnálataát fejezi ki, hogy kormányzéki tanácsos urat, mint városunk egykori közvetlen fejét körében tovább is nem tisztelheti, de vigasztalást keres abban, hogy az uralkodó Felség legmagasb bizalma folytán, mint kormányzéki tanácsos is, becses figyelmét, gondját és szeretetét városunktól és egyes polgáraitól ezutánra se fogja megvonni.“ E beszéd, mint a közgyűlés érzelmeinek hű tolmácsolása, zajosan megéltjeztetett. (Vár. lev. 1861 máj. 29-én tartott választásról vezetett jegyzőkönyv). Simay Gergely 1862. ján. 28-án lemondott állásáról. A lemondásra vonatkozólag egy városi becses aktában ezeket olvasom: „Simay Gergely polgármester, tisztársai és a communitas 1862. ján. 28-án lemondanak. Képviselői közreműködését — mondja Simay — minden a város önkormányzati jogköréhez tartozó ügyekre nézve ezennel mindaddig megszünteti, míg az alkotmányos élet visszaálltával a hazai törvények maguk érvényükbe vissza nem lépttetnek.“ (Vár. lev. ⁸⁴/₁₆—1862. jegyzőkönyvi szám).

1862—1867. Lászlóffy Antal.

1867—1872. Simay Gergely 1867. júl. 20-án választott meg, pontosan betöltött tekintélyes állásáról 1872. elején mond le, hogy elfoglalhassa a Szamosújvárt felállított királyi törvényszék elnöki fényes állását.

1872 óta. Placsintár Dávidot a városi képviselőtestület 1872. jún. 11-én Filep Samú főispán elnöklete alatt tartott tisztújító gyűlése választotta meg. Erre a választásra vonatkozólag 1872—986. sz. alatt vezetett jegyzőkönyvből a következő részletet iktatom ide: „A főispán bezáró beszédére a csak most felesketett polgármester: Placsintár Dávid a maga és a vele együtt beállított összes tisztikar nevében köszönetét fejezvé ki elnök-főispán ő méltóságának, a szervezés keresztülvitelében tanúsított higgadt és tapintatos eljárásáért, — és a nélkül, hogy nagyhangzású ígéretekkel kívánná választóit ámitani, egyedül a jóakaratot és tiszta szándékot hangoztatva, melylyel új és nehéz pályájára lép, ünnepélyes fogadást tesz, hogy letett esküjéhez és multjához hiven, mint hazánk nagy fia, Deák Ferencz elveinek szerény, de feltétlen apostola, igénytelen tehetségét minden körülmények között arra

használandja fel, hogy a törvény és a városi közönség által megállapított és felsőbb helyen jóváhagyott szabályrendeletekben kijelölt korlátok között s azoknak teljes érvényt szerezve, a király, haza és egyesek java és boldogulása előmozdittassék. Részéről az irányában — érdemlensége daczára — nyilvánult bizalmat meleg szavakkal köszönnén meg, kijelenti, hogy ő párt- és személyre való tekintet nélkül mindenkinek osztatlan szeretettel nyujt békejobbot, kérve az összes tiszti kart, melynek csupán együttes közreműködésétől tartja nehéz feladatát megoldhatónak, valamint választóit, hogy nagybecsű bizalmukkal csak is addig legyenek szivesek őt megajándékozni, míg arra méltónak találандják. Éljen a király, éljen a haza, éljen hazánk nagy fia Deák Ferencz, éljen Szamosújvár város közönsége.“¹⁾

*

Ezen pontos kimutatás szerint kétszáz esztendő alatt (1700—1900) volt városunknak 70 feje, kik közül a hat elsőnek neve ismeretlen, a 64 pedig meg van nevezve. Ez a 70 fő 49 különböző ember,²⁾ miután egyazon személy különböző időben többször is viselt főbirói hivatalt. A 49 főbiró (polgármester) betűrendben a következő (a nevek mellé kiteszem azt, hogy hányszor és hány évig volt főbiró vagy polgármester):

Balta Márton egyszer, három évig.

Bogdánffi Gergely egyszer, két évig.

Chárib Gergely egyszer, két évig.

Dániel Bogdán egyszer, három évig.

Dániel Miklós egyszer, egy évig.

Dániel Tódor hétszer, összesen tizenegy évig.

Der-Kirkorján Alexa egyszer, egy évig.

Duha Salamon kétszer, összesen négy évig.

) L. „Armenia“ tizenegyedik évfolyam (1897. év) 259. l.

²⁾ A negyvenkilencz polgárnagy (քաղաքացիներ: khághákhabéd) közül csak az öt utolsóinak arczképét kaphattam meg. A Novák Márton, Jakabb Bogdán, Simay Gergely és Lászlóffi Antal arczképét hátrább — hol a város országgyűlési képviselőiről lesz szó — adom közre; azért ezt a fejezetet csak egyedül Placsintár Dávid városunk jelenlegi buzgó polgármesterének arczképe díszíti.

Duha Tódor egyszer, egy évig.

Gorove Kristóf egyszer, három évig.

Hankovics Jakab egyszer, egy évig.

Jakabb Bogdán egyszer, tizenkét évig.

Jakabffi Kristóf egyszer, két évig (1768—1770).

I. Id. Jakabffi Kristóf egyszer, két évig (1714—1716).

II. Jakabffi Kristóf egyszer, hat évig (1783—1791).

I. Ifj. Jakabffi Kristóf egyszer, két évig (1716—1718).

II. Ifj. Jakabffi Kristóf egyszer, két évig (1780—1782).

Karátsonyi Bogdán kétszer, összesen öt évig.

Karátsonyi Kristóf egyszer, öt évig.

Karátsonyi Miklós kétszer, összesen négy évig.

Kovrig Tódor négyszer, összesen tizennyolcz évig.

I. Lászlóffi Antal egyszer, egy évig (1809).

II. Lászlóffi Antal egyszer, öt évig (1862—1867).

Lászlóffi Bogdán egyszer, két évig.

Lászlóffi Emánuel egyszer, két évig.

Markovics Adeodat egyszer, egy évig.

Méndrul Miklós egyszer, egy évig.

I, II, III, IV, V, VI. Névtelen két-két évig összesen tizenkét évig.

Novák Kristóf egyszer, három évig.

Novák Márton egyszer, tizenhat évig.

Novák Vártán egyszer, két évig.

Pap Emánuel egyszer, egy évig.

Placsintár Bogdán egyszer, egy évig.

I. Placsintár Dávid egyszer, két évig (1751—1753).

II. Placsintár Dávid egyszer, huszonhét évig (1872—).

Placsintár Lukács kétszer, egy-egy évig, összesen két évig.

Rátz Joáchim egyszer, három évig.

I. Simai Gergely kétszer, négy évig (1733—1735 és 1736—1738).

II. Simai Gergely egyszer, három évig (1802—1805).

III. Simay Gergely kétszer, összesen hat évig (1861. és 1867—1872).

Simai Lukács kétszer, összesen három évig.

Simai Salamon négyszer, összesen öt évig.

I. Simai Tódor háromszor, összesen 5 évig.

II. Simai Tódor egyszer, két évig (1782—1784).

Verzár János egyszer, egy évig.

E szerint főbiráink 27 különböző családból eredtek: Bogdánffi 1, Balta 1, Chárib 1, Dániel 3, Der-Kirkorján 1, Duha 2, Gorove 1, Hankovics 1, Jakabb 1, Jakabffy 4, Karátsonyi 3, Kovrig 1, Lászlóffi 4, Markovics 1, Mëndrul 1, névtelen 6, Novák 3, Pap 1, Placsintár 4, Rátz 1, Simai 7, Verzár 1. Összesen 49. És ez a negyvenkilenc főbiró vagy polgármester egytől-egyig mind örmény katolikus.

Városunk főbirái mindenha kiváló, tekintélyes, eszes, jellemes férfiak voltak. Maga a kamarai igazgatóság 1738.

(II.) *Placsintár Dávid polgármester.*

decz. 8-án a tisztújításra vonatkozó iratában ezeket mondja: Privilegiumuk értelmében szótöbbséggel olyan főbirót választanak, ki a közönség közjávára törekedvén, ne csak elnökösködjék, hanem őszintén használni is akarjon és tudjon. („Tenore privilegiorum suorum juxta pluralitate votorum judicem specialiter sibi talem eligant, qui publico intentus bono communitati non praeesse tantum, sed etiam prodesse sincere velit ac valeat“).

V. Cikkely.

A városház (tanácsház).

A város, alapításától napjainkig már a harmadik helyen tartja üléseit. Az első tanácsház a piacz éjszaki oldalának keletre néző szögletén volt: ott, hol most a „Korona-

vendéglő“ áll.¹⁾ Ez az épület 101 esztendeig (1700—1801) meg is felelt czéljának.

1801-ben a korcsmát a piacz közepéről átviszik a tanácsház helyére; tanácsházat pedig a piaczon a volt korcsonya és a mellette fekvő boltok fölött épített a város.

És itt elmondom az alkalmat is, mely a város-atyákat arra bírta, hogy a piaczon építsenek új tanácsházat.

Még 1741-ben kért Szárésztá Emánuel a várostól a piaczon „három bolthelynek való fundust oly conditioval, hogy a boltokat és ezek alatt a pinczéket ő és társai a maguk pénzén csináltassák. A boltokon és pinczéken kívül ott egyebet nem lesz szabad csináltatni. Azonban a boltok felett tartozni fog a város házakat csináltatni; e házak a városé lesznek. A bolt helyekért adának a városnak 3000 frtot.“ (Vár. lev. 1801—336. sz.).

A piaczon „a három boltot a kérelmezők és a korcsmát a város 1741-ben fel is építették úgy, hogy azokra idővel emeletet lehessen tenni.“ (Vár. lev. 1801—557. sz.).

De a város 60 esztendeig nem is gondolt arra, hogy az emeletet felépítse. Végre 1801-ben id. Kovrig Tódor, Czetz Emanuel fia István (Észtephán Mánugi Czetzi), Csáusz Bogdán, Moldován Péter, Szappanyos Tódor fia Miklós (Nigol Thoroszi Szábondsí) és Korbuly Emánuel kéri „a tekintetes nemes tanácsot és tek. nemes communitást, hogy mivel (mint tudva vagyon) tavaj a boltaink fedelei a nagy hó mián leomlatanak vala s mostanig azok mind igazítatlanok lévén, tehát a tek. város vagy engedné meg nekünk individualiter a fedeleinket megcsináltatni, vagy pedig a nemes várossal együtt közkölséggel egy fedelet emeltetni; mely alázatos instántiánkra még eddig semmi választ nem kaptunk, a tavasz pedig (midőn a munkához fogni a legalkalmasabb ideje lenne) serény lépésekkel közelget (márcz. 5-én adták be a kérvényt). Instáljuk annak okáért a nemes várost, méltóztasson alázatos kéréseinkre választ adni. Vagy pedig, a mint értésünkre esett, hogy a nemes város szándékoznék azon boltokra még egy rendbeli épületet tételni és azt egy fedél alá vétetni; mi azon

¹⁾ „Domus praetoralis in vicinitate Plateae mediae et Domus Placsintariana.“ (Vár. lev. 1799—449. sz.).

nem ellenzünk, sőt ajánljuk magunkat arra, hogy azon fedélre teendő költségben a proportione (aránylagosan) concurálunk, csak hogy a fedél egyszer a kívánt állapotra állapittassék és épületeinkben ne kényteleníttessünk kárt szenvedni.“ (Vár. lev. 1801—158. sz.).

Vegyes gyűlés tárgyalta ezt a kérvényt; a hivatalnokokon kívül még 13 képviseleti tag (centumvir) volt jelen. Jakabffi János és Dániel István az építés ellen „separatum votum“-ot adott, mely a többek között ezeket mondja:

„Mint hogy az tétetik ezen metamorphosisnak főökul, hogy a nemes városnak hasznosabb ezen változtatás, mivel a mostani korcsmaházak¹⁾ boltoknak eladathatnak és ezeknek árához tétetvén az is, mit a szomszéd boltosok a fedélért conferálnak: avval a felső épület megkészülhet; továbbá a mostani városházának, mint korcsomának árendája jóval felmenne. . . Egy olyan épület magára állván, szélnek, mindennek kitéve, oly széles fedéllel, minden veszedelem nélkül, hogy állandóul felállhat, arról sem veszi responsibilitást magára.“ (Vár. lev. 1801—158. szám).

A többség, mely nem vette tekintetbe az említett „separatum votum“-ot, e tárgyban a közetkezőket írta a főkormánysházához: „A tanácsháznak a piacon levő korcsomaházzal való felcserélését, mind felette szükségesnek, mind pedig a közönséges cassára hasznosnak és jövedelmezőnek tartjuk; azért a közjóra czélzó elintézésünket Excellentiátok helybenhagyni, megerősíteni és a mostani korcsomaház és árúsboltok felett való építést megengedni méltóztassanak. Az a czél, hogy a mostani korcsmaházból két árúsbolt építtessék. Midőn a napokban ezen czél kihirdettetett és ezen építendő két boltok licitatióra kitétettek (habár a tehetősebb kereskedők nem voltak itthon) mégis 4020 frtot ígérték a két boltért; a korcsomával egy contiguitásban levő boltok tulajdonosai a közös fedél költségeihez 706 frtot conferálnak. Rumpelnek pallér számítása szerint kerül az emelet az átalakítással együtt 4182 frtba.

¹⁾ Csak egy korcsma volt a piacon: a többes-alak a szobákra vonatkozik.

A két boltért kapunk 4020 frtot: tehát $4020 + 706 = 4726$. És így az emelet nekünk mibe sem kerül.¹⁾

A főkörmányszék az építkezésre megadta az engedélyt; azonnal hozzá is kezdettek a munkához. Bodoki Mihály, a vármegye mérnökének felügyelete alatt épült; a földszinten a régieken kívül még épített a város két boltot.²⁾ Az egész építkezés 6382 frtba került; de az egyik bolt elkelt 3000 és a másik 2350 frton. Így a városi pénztár csak 326 frttal járult hozzá az új épülethez: vagy is az emelet (= az új tanácsház) 326 frtba került a városnak. (Vár. lev. 1801—633. sz.). A fedélzet tetejére egy gömböt tétetett a város, mit Lászlóffi Emánuel özvegyétől vett meg nyolcz aranyon 1804-ben (Vár. lev. 1804—1366. sz.). 1805 ján. 2-án Simai Gergely főbíró elnöklete alatt tartatott meg az első ülés „az új praetorialis házban.“

Rövid idő múlva a „tanácsház alatt volt boltok tulajdonosai a mérnök és városi comissio által felszólítottak, hogy boltjaikat vas-kapcsokkal lássák el, mert repedeznek“: nem tették. (Vár. lev. 1807—277 sz.).

Azután a bolt-tulajdonosok panaszoltak a kormányzéknel, hogy „a falak összeomlással fenyegetnek, s életök,

1) Részletes költségvetés:	Mész, téglá, porond, vas	1746 frt.
	Fedélzethez való anyag	876 „
	Kőfaragó munka	931 „
	Asztalos munka	331 „
	Lakatos munka	168 „
	Üveges munka	126 „

Összesen: 4178 frt.

140 000 téglá, à 1000 téglá 3 frt = 420; 70 szekér mész, à szekér 4 frt = 280 frt; 1000 szekér porond, à szekér 9 kr. = 90 frt; 30 mázsa vas, à mázsa a lakatos munkával együtt 17 frt; 1 drb lécz 4 kr.; 400 deszka, à száz drb 20 frt = 80 frt; 70.000 zsendely, à 1000 drb 2 frt = 140 frt. (Vár. lev. 1801—441. sz.).

²⁾ A tanácsház alatt épült két új bolt egyikeért adott Merza Márton (Márdirosz Mèrzi) 3000 frtot és a másikért Korbuly Márton (Márdirosz Korbuli) 2350 frtot; a többi öt bolt-tulajdonos, kik egyenként 141 frt és 12 krral járultak az emelet fedele költségeinek fedezéséhez, ezek; Kovrig Tódor (Thorosz Kovrigján), Korbuly Emánuel (Mánug Korbulyján), Csásusz Novák (= Donovák) fia Dániel (Donucz Nováki Csásuzi), Czetz István (Észthephán Czetzján), Korbuly Bogdán (Ászvádur Korbuli. Vár. lev. 1802—1355. sz.).

joszágok veszedelemben forog.“ Belső-Szolnokmegye, mérnöke, kit a főkormányshék küldött ki, azt mondja, hogy „a boltok bolthajtásai repedeznek, repedt a levéltár bolt-hajtása is, a külső fal pedig tíz Schuh magasságban $\frac{1}{2}$ czolt hajlott el a függélyestől. Hibások a bolttulajdanosok, hibás a kőmives és hibás a communitas.“ (Vár. lev. 1807—750 sz.).

De néhány év mulva már hasadozni kezdett az emelet is. Javitgattak rajta: mit sem használt. Az ötvenes években nagyobb mérvű igazításokat akart a város tenni; de nem tudták azt, hogy milyen viszony létezik a bolttulajdonosok és a város között. Nem tudták meghatározni a hozzájárulási arányt. Azt mondták: nincs akta. Pedig volt akta. (Itt közöltem is a vonatkozó részleteket szó szerint!). Csak a kényelmes tisztviselők előtt nem volt ismeretes azok tartalma. Feledékenység leple takarta az 50 évvel azelőtt oly beszédes aktákat! Vastag por lepté el: nem forgatta azokat senki. Vastagadott a por az aktákon és nőttek a repedések a falakon. Már életveszélyes kezdett az épület lenni. Most egymásután megveszi a város a boltokat és 1893-ban e munka irójának indítványára elhatározza a közgyűlés, hogy a tanácsot kiköltözteti a mostani épületbe, a hasadozó épületet pedig lerontatta. Ebben 88 évig lakott a tanács. Mihelyt a város vagyoni ereje megengedi, modern tanácsházat fogunk építeni; addig kénytelenek vagyunk e szűkös épülettel megelégedni.

Kisebb közlemények.

A kolozsvári Mária-kegykép kétszáz éves jubileuma alkalmából okt. hó 26-án rendezett egyházi ünnepélyen, melyben Schlauch Lőrincz bitoros, Meszlényi, Steiner, Bubics, Majláth és Wolafka püspökök, továbbá mintegy 120 pap vett részt, az erdély-részi örmény kath. papság közül jelen voltak: Ávedik Lukács erzsébetvárosi főesperes-plébános, Bárány Lukács szamosújvári főesperes-plébános-kanonok, Esztegár Gergely szamosújvári áll. főgymn tanár, Fáraó Simon szépvízi plébános, Görög Joáchim

gyergyó-szentmiklósi plébános, Pap Tivadar szamosújvári slelkész és Szentpéteri János a kath. status gazdasági felügyelője.

Czetz tábornok legújabb arczképe. Tavál adtuk közre a tábornok úr legújabb arczképét az önéleleirással együtt az „Armeniá”-ban. A fényképre, melyről a clichét csináltattuk, azt írta maga a tábornok úr, „egyetlen példány a hazában.” Ezt a felvételt használta a Buenos Airesben megjelenő „La Illustration Naval J. Militar” című spanyol nyelvű szakfolyóirat, melynek 1899. aug. 15-én megjelent 21. száma szintén hozza a hírneves tábornok arczképét és életrajzát. A szép életrajz azon részét, mely magyarországi életviszonyát tárgyalja, eredetiben itt közre is adjuk: „Húngaro de origen, acompaño al célebre Kossuth en sus campanas por la independentia de su patria, quien lo distinguió con su confianza ilimitada; con tal motivo escribio más tarde unas memorias sobre la compana de Bem en Transylvania. Dupes de la capitulation de Világos (az eredetiben „Vilajos”), el 9 de Agosto de 1849, ante el ejército ruso, paso á Alemania y á Inglaterra elegando luego á nuestro país en donde se radico definitivamente, ocupando algunos puestos públicos en les que se distinguió por sus conocimientos y austeridad” (Ezen lap beküldéseért fogadja tábornok úr e helyen is a szerkesztő halás köszönetét!)

„Kossuth a forradalom végnapjairól” cím alatt, Szilágyi Sándor által 1850-ben kiadott és jegyzetekkel kísért közlemények közt, egyik operationalis — hadműködési — terv pontozataiban oly adatra is találunk, mely szerint az erdélyi részekben Czetz tábornok jelöltetett ki a hadi főparancsnokságra, — kinek gondjai közé soroztatott az oláh lázadások végképeni elnyomása, Károlyfehérvár bevétele, s minél nagyobb számú segédszervezeteknek Magyarországra való beszállítása is. (V. ö. Magyar Forradalmi Adattár I. füzet 27. lap).

Irodalom és művészet.

Erzsébetváros monografiája című, illusztrált művében, Ávédik Lukács ottani főesperes-plébános, ott, hol az örménységnek a régi Ebesfalvára költözését leírja (59. lapon), egy igen nevezetes adatot hoz tudomásunkra, a melyszerint a moldovai örmények, az üldöztetés előtt oly nagy tekintélyre emelkedtek volt az említett országban, miszerint 1570. évben Moldova fejedelmi székén is egy Juonás nevű örmény vajda ült, ki a törökök betöréseit többször megghiúsította, — míg végre árulás következtében török kézbe jutott és kettévágatott. Ugyanott olvassuk a forrást, a mit Urechea, moldovai krónikás írt az említett örmény fejedelemről: „Acest Jon voda unii dic, că a fost ficior de arman.”

Érdekes ajándék. Dr. Issekutz Hugó egyetemi magántanár (Kolozsvár) igen becses kézirattal ajándékozta meg a napokban

lapunk szerkesztőjét. Az ajándék egy vastag ivnegyed alakú munka: Dondon Vártán József tasnádi kereskedő írta. A munka, mely magyarul van írva, — czime a következő: „Az örmény nemzet története, mely magában foglalja ezen nemzet eredetét, nevezetesen, viselt dolgai, birt országának mineműségét, mostani állapotját és természeti tulajdonságait.” Dondon művét hét szakaszra oszta, melyekhez még egy toldalékot is fűz. Az első szakasz Hájg uralkodásától Nagy-Sándor idejéig terjed; tehát 2107-ben Kr. e. (vagy a világ teremtése után 1893-ban kezdett Hájg uralkodni) kezdődött és tartott ez a korszak 1779 évig. Az író művét megírástól 1837-ben elküldötte volt Gorové Lászlóhoz, ki észrevételeit három csoportra oszta; észrevételt tesz először a tárgyra, másodsor az írásmódjára és harmadszor a nemzetre nézve. . . Midőn a derék ajándékért szives köszönetet mondunk, egyúttal kijelentjük, hogy majd alkalom adtával valamint a bírálatból, úgy a nagy munkából is fogunk mutatványt közölni.

Mi ujság az örmény világban?

Uj örmény katolikus patriarkha. A nem rég elhalt derék Ázarián helyébe Mánueliánt választották; de mind eddig nem volt megerősítve. Most ezt olvassuk: egy irade megerősíti Mánuelián örmény kath. patriarkha megválasztását. A porta azért tagadta meg eddig megerősítését, mert a patriarkhát a szultán előzetes jóváhagyása nélkül iktatták be.

Örmény dolgok. Az örmény patriarkhatus a portánál újra felszólalt az ellen a még most is érvényes rendelkezés ellen, hogy örményeknek nem szabad Törökország belsejében utazniok és Konstantinápolyba menniök. Az ez ellen vétő örményeket még most is letartoztatják, még ha külföldről jönnek is. Legutóbb is letartoztattak két örmény orvost, kik Nancyből jöttek Konstantinápolyba.

A nem-egyesült örmények patriarkhája okt. 6-án hivatalosan átadta lemondását a kultuszminiszternek. A lemondó kérvényében a patriarkha két évi hivataloskodása alatt a porta iránt tanúsított hűségére és az örmény nemzetnek tett szolgálataira hivatkozik és kijelenti, hogy nem maradhat hivatalában, a míg a porta az egész örmény nemzet ellen rendkívüli erőszakos rendszabályokat alkalmaz. Azt hiszik, hogy a szultán a lemondást, a mely az örmények izgatottságát csak fokozná, nem fogja elfogadni, hanem engedményekkel megnyugtatja a patriarkhát.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
